

УДК 338.43.01:636(477.42)

Г.П. Мартинюк
аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРЩИНИ

Досліджено тенденції розвитку галузі скотарства, проаналізовано динаміку скорочення виробництва продукції та зниження поголів'я тварин. Виявлено проблеми занепаду галузі скотарства та визначено основні напрями відродження галузі.

Постановка проблеми

Виробництво продукції скотарства в більшій мірі сконцентровано в особистих селянських та фермерських господарствах. Господарства населення та фермери особливу увагу приділяють продуктивності тварин, як основному показнику ефективності виробництва. Але тільки продуктивність не можна розглядати як головний аргумент розвитку багатоукладної аграрної сфери. Одним із чинників, який впливає на стан виробництва продукції скотарства в регіоні, є кількість поголів'я ВРХ. Невеликий розмір підсобних та фермерських господарств, обмеження в площі, що забезпечує кормову базу, недостатній рівень селекційної роботи, недотримання раціональної структури стада унеможливує ефективне виробництво та призводить до занепаду галузі, що й зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану галузі скотарства та виявлення тенденцій розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

У розробку теоретичних та методичних засад визначення ефективності виробництва значний внесок зробили вчені-економісти В.Г. Андрійчук, О.А. Богущкий, М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кютов, В.Я. Месель-Веселяк [3], П.Т. Саблук [6], Н.І. Шиян [9] та ін. Проблема підвищення ефективності галузей тваринництва присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних вчених, серед яких насамперед слід відзначити наукові розробки П.С. Березівського, який заперечує що у великих сільськогосподарських підприємств заснованих на колективній формі організації праці немає майбутнього [1]. Водночас оцінка стану галузі скотарства є недостатньо дослідженою та обґрунтованою, що й зумовило постановку даного завдання.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес організації виробництва продукції скотарства господарствами Житомирської області.

Методичне забезпечення досліджень ґрунтується на системному підході, який розглядає процес виробництва продукції скотарства та чисельності поголів'я

© Г.П. Мартинюк

* Науковий керівник – к.е.н., доцент Д.І. Дема

ВРХ у господарствах регіону; абстрактно-логічний метод використовувався при вивченні закономірностей між потребою, виробництвом та споживанням продукції тваринництва.

Результати дослідження

Проблема розвитку галузі скотарства є одним із головних напрямів загальнодержавної стратегії розвитку тваринницької галузі. В Програмі економічних реформ пріоритетне місце займає реформування галузі скотарства тому, що 15 % експортної складової становить молочна група, не дивлячись на те, що сама галузь у занепаді через різке скорочення поголів'я [10]. Важливим кроком вирішення проблеми збільшення виробництва продукції скотарства в державі було прийняття Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Згідно цього акту, передбачається забезпечити приріст обсягів виробництва м'яса та молока шляхом стимулювання розвитку галузі скотарства [2]. Продовженням державної політики розвитку галузі скотарства є прийняття державної цільової програми розвитку сільських територій на період до 2020 року. Значний вплив на стан галузі скотарства має державна фінансова підтримка, як за рахунок вищезгаданих програм, так і через спец режим справляння ПДВ

Житомирщина – аграрний регіон, який у 2008 році займав 5 місце серед інших регіонів України з виробництва молока. Він входить у двадцятку регіонів з виробництва м'яса [8]. Частка Житомирського регіону у виробництві продукції скотарства в країні відображена в табл. 1.

Таблиця 1. Місце Житомирської області у виробництві продукції скотарства в 2008 р.

Показники	Усі категорії господарств	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення
<i>Україна</i>			
Виробництво яловичини та телятини у забійній масі, тис. т	479,7	130,9	348,8
Виробництво молока, тис. т	11761,3	2089,9	9671,4
<i>Житомирська область</i>			
Виробництво яловичини та телятини у забійній масі, тис. т.	22,6	6,5	16,1
Виробництво молока, тис. т	613,8	84,2	529,6
Частка Житомирщини у виробництві яловичини та телятини, %	4,7	4,9	4,6
Частка Житомирщини у виробництві молока, %	5,2	4,0	5,5

Джерело: розраховано за даними Держкомстату, Головного управління статистики Житомирської області.

Незважаючи на досягнення Житомирщини, належний рівень продовольчої безпеки може вважатися досягнутим, якщо виробництво та споживання основних продуктів харчування до яких відноситься яловичина та молоко на рівні раціональних норм не тільки в середньому по державі, а й у кожному з регіонів

[9]. Співвідношення раціональної норми споживання м'яса та його виробництво показано на рис. 1.

Рис. 1. Рациональна норма споживання м'яса та його виробництво на 1 особу у Житомирській області

Дані дослідження показують, що виробництво м'яса на одну особу в Житомирському регіоні згідно даних державного комітету статистики на рівні 34,9 кг у 2006 році та 34,3 кг у 2009 році. Рациональна норма споживання становить 80 кг м'яса на рік на одну особу. Аналіз залежності між нормою споживання та виробництвом продукції слугує підставою для висновків, щодо подальших перспектив розвитку галузі. За такої потреби скотарство повинно розвиватися стабільно і навіть збільшувати обсяги виробництва. Фактично ж, спостерігається тенденція до скорочення поголів'я тварин, зменшення виробництва молока та м'яса. Така ситуація пояснюється рядом зовнішніх та внутрішніх факторів. Висока собівартість продукції скотарства при низькій заробітній платі, а отже і купівельній спроможності населення спонукає до згортання обсягів виробництва. Крім того скорочення виробництва продукції скотарства спричинене рядом внутрішніх факторів таких як висока витратність та фондоємність. Недотримання рациональних норм годівлі, структури стада, селекційної і племінної роботи не дозволяє господарствам області зберігати

темпи виробництва продукції. Валове виробництво продукції тваринництва в Житомирському регіоні поступово скорочується (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка виробництва продукції скотарства за категоріями господарств Житомирської області

Роки	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	Молоко, тис. т	М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	Молоко, тис. т	М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	Молоко, тис. т
2005	45,1	731,9	11,4	138,9	33,7	593,0
2006	48,7	728,4	12,2	127,7	36,5	600,7
2007	45,8	640,0	13,5	104,9	32,3	535,1
2008	44,6	613,8	9,2	84,2	35,4	529,6
2009	44,2	602,4	8,1	87,1	36,1	515,3
2009 р. до 2005 р., %	98,0	82,3	71,0	62,7	107,1	86,8

Джерело: розраховано за даними Держкомстату, Головного управління статистики Житомирської області.

Виробництво м'яса у господарствах Житомирської області в 2009 р. скоротилося на 2 % порівняно із 2005 р. Найбільші темпи скорочення з 11,4 до 8,1 тис. т спостерігаються в сільськогосподарських підприємствах, що складає 71,0 %. Господарства населення за даний період наростили темпи виробництва м'яса на 7,1 % (з 33,7 тис. т до 36,1 тис. т) Тенденція приросту виробництва м'яса в підсобних господарствах пояснюється тим, що для сільського населення виробництво продукції скотарства є одним із напрямів самозайнятості та додаткового джерела доходу.

В 2005 р. у господарствах усіх категорій виробництво молока становило 731,9 тис. т, у господарствах суспільного сектору – 138,9 тис. т, що складало 18,9 %. У господарствах населення виробництво молока в 2005 році складало 593,0 тис. т, або 81,1 % від загальної кількості виробленого молока в досліджуваному регіоні. В 2009 році виробництво молока в усіх категоріях господарств знизилось до 602,4 тис. т, що складає 82,3 % від рівня 2005 року. За досліджуваний період сільськогосподарські підприємства скоротили виробництво молока до 87,1 тис. т, а господарства населення до 515,3 тис. т, на 37,3 % та 13,2 % відповідно.

Оскільки тваринництво є високозатратною, трудомісткою та фондомісткою галуззю, сільськогосподарські підприємства та господарства населення скоротили чисельність поголів'я худоби (табл. 3). Скорочення поголів'я великої рогатої худоби негативно відобразилось на обсягах виробництва продукції скотарства.

Таблиця 3. Динаміка поголів'я великої рогатої худоби за категоріями господарств Житомирської області

Роки	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	ВРХ, тис. голів	корови, тис. голів	ВРХ, тис. голів	корови, тис. голів	ВРХ, тис. голів	корови, тис. голів
2005	341,9	210,5	163,4	64,7	178,5	145,8
2006	325,8	192,8	147,8	56,2	178,0	136,6
2007	287,4	173,9	121,3	45,9	166,1	128,0
2008	257,4	159,2	101,2	41,0	156,2	118,2
2009	240,7	148,0	92,1	35,8	148,6	112,2
2009 р. до 2005 р., %	70,4	70,3	56,3	55,3	83,2	76,9

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Поголів'я ВРХ у господарствах Житомирської області в 2009 році скоротилось на 29,6 % порівняно із 2005 р. Найбільші темпи скорочення поголів'я (на 44,7 %) спостерігається в сільськогосподарських підприємствах. У 2009 р. поголів'я худоби становило 163,4 тис. голів, що складає 56,3 % від рівня 2005 р.. Господарства населення за даний період також скоротили поголів'я ВРХ, але меншими темпами (23,1 %). Важливими факторами, що впливають на процес скорочення поголів'я можна вважати зниження інтересу до утримання тварин, низьку їх продуктивність, що спостерігається в сільськогосподарських підприємствах, а й у господарствах населення.

Обсяги виробництва продукції скотарства залежать не тільки від чисельності поголів'я худоби, а й від її продуктивності. З метою аналізу показників продуктивності тварин у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області розглянемо динаміку середньої ваги 1 голови худоби, яка продана переробним підприємствам, та середньорічного удою молока (табл. 4).

Таблиця 4. Продуктивність ВРХ та фактори, що її визначають у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області

Показники продуктивності	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у % до 2005 р.
Середня вага 1 гол. худоби, яка продана переробним підприємствам, кг	340	358	352	366	394	115,8
Середній річний удій молока від 1 корови, кг	2205	2290	2207	2178	2551	115,6

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики Житомирській області.

У м'ясному скотарстві провідне місце серед показників продуктивності займає середня вага 1 гол. худоби, яка продана переробним підприємствам на м'ясо. Як показує аналіз цей показник підвищився в 2009 році на 15,8 % порівняно з 2005 роком і склав 394 кг. За досліджуваний період відзначається незначне підвищення середньорічного надою молока від 1 корови з 2205 кг до 2551 кг, що відповідає темпу зростання у 15,6 %. Тенденція приросту показників продуктивності пояснюється тим, що скотарство та його продукція для сільськогосподарських підприємств є одним із шляхів додаткового джерела оборотних коштів для виплати заробітної плати.

Незважаючи на підвищення продуктивності худоби, виробництво продукції скотарства в регіоні знизилось. Свідченням цьому є домінування показника чисельності поголів'я перед показниками продуктивності, що свідчить про необхідність концентрації.

Перспективою відродження та розвитку скотарства можна вважати концентрацію виробництва в усіх організаційно правових формах господарювання. Широке використання орендних відносин сільськогосподарських підприємств із фермерськими та одноособовими господарствами є чинником концентрації виробництва і відродження галузі скотарства [1]. Сучасна економіка може ефективно розвиватися тільки на основі висококонцентрованих виробництв, що зовсім не означає повного заперечення доцільності існування малих і середніх підприємств [5]. Проте саме сільськогосподарські підприємства з високою концентрацією виробництва спроможні швидко розвиватися на інноваційній основі, забезпечуючи високу ефективність діяльності.

В складних кліматичних умовах завдяки саме м'ясному та молочному скотарству (яке менш залежить від клімату ніж рослинництво) більшість сільськогосподарських підприємств може отримувати обігові кошти. Хоча у переважній більшості продукція тваринництва збиткова через невідповідність закупівельних цін реальним затратам праці, все ж продаж молока та м'яса дає можливість виплачувати заробітну плату працівникам, забезпечувати зайнятість населення, створювати необхідні державні запаси продовольства та виконувати міждержавні угоди. В ринковій економіці неефективні види виробництв звужуються до тих пір, поки на ринку існують виробники, які спроможні вижити за жорсткої конкуренції з дешевими неякісними видами продукції скотарства [1]. Галузь скотарства в підприємствах суспільного сектору наблизилась до критичної межі, після якої відбуваються незворотні процеси, подолання яких вимагатиме величезних фінансових, матеріальних і трудових витрат.

Висновки

1. Житомирщина займає 5 місце серед інших регіонів України з виробництва молока та входить у двадцятку регіонів з виробництва м'яса. Частка

Житомирщини у виробництві яловичини та телятини становить 4,9 % та 4,0 % у виробництві молока.

2. Останнім часом скотарство України та Житомирської області знаходиться у стані занепаду, про що свідчить зменшення виробництва продукції скотарства та скорочення чисельності поголів'я.

3. На основі аналізу співвідношення раціональної норми споживання та рівня виробництва продукції скотарства в Житомирському регіоні виявлено резерви збільшення обсягів виробництва молока та м'яса, у тому числі і сільськогосподарськими підприємствами.

4. Важливе значення для подолання негативних явищ у галузі матиме розробка і впровадження інтегрованої програми розведення і вдосконалення структури стада, методів відбору й інтенсивного вирощування молодняку та комплектування стада, системи повноцінної годівлі на основі науково обґрунтованих норм годівлі, запровадження яких дозволить підвищити конкурентоспроможність продукції та прибутковість галузі.

Перспективи подальших досліджень

Перспективним напрямом досліджень є вивчення та прогнозування впливу основних факторів на розвиток скотарства в Україні та Житомирській області, розробка заходів щодо мінімізації негативних наслідків впливу на галузь та можливість її відродження.

Література

1. *Березівський П.С.* Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області оцінка проблеми прогнози / *П.С. Березівський* // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 15–18.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. / Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3–57.
3. *Месель-Веселяк В.Я.* Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні / *В.Я. Месель-Веселяк* // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 3–11.
4. *Окопний О.М.* Відродження тваринництва в Україні та напрями його розвитку / *О.М. Окопний* // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 8–14.
5. *Паламарчук Г.П.* Проблеми концентрації виробництва в Україні / *Г.П. Паламарчук* // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 39–40.
6. *Саблук П.Т.* Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки / *П.Т. Саблук* // Економіка АПК. – 2010. – № 10. – С.3–10.

7. Стан тваринництва на 1 січня 2010 року: статистичний бюлетень. / [за ред. *Т.В. Кобилінської*]. – Житомир.: Головне управління статистики в Житомирській області, 2010. – С.3–12
8. Тваринництво України за 2008 рік: статистичний збірник. / [за ред. *Останчук Ю.М.*]. – К.: Держкомстат України, 2009. – С.231.
9. *Шиян Н.І.* Диференціація споживання молока і молочних продуктів у регіонах / *Н.І. Шиян* // Економіка АПК. – 2010. – № 10. – С.11–17.
10. Проблеми тваринництва обговорено на засіданні колегії мінагрополітики [електронний ресурс]. – доступ до електронного ресурсу.: [www. Minagro.gov. ua](http://www.Minagro.gov.ua).